

УДК 336.717:336.717.061(477)

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ КОРОНОКРИЗИ

Катерина ЛАРІОНОВА

Хмельницький національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4462-9858>
e-mail: K_Larionova@i.ua

Метою статті є дослідження стану банківського кредитування та його впливу на розвиток економіки України. Для досягнення мети дослідження було вирішено такі завдання: здійснено аналіз сучасного стану вітчизняного банківського кредитування в умовах невизначеності коронакризи, проведена оцінка його впливу на розвиток економіки України, та досліджено інструменти, які задіяв НБУ, щоб сприяти подоланню кризи. Визначено проблеми та перспективи розвитку ринку кредитних послуг в Україні та характерні особливості кредитної діяльності банків у сучасних умовах економічного розвитку. Для визначення якості кредитних операцій проаналізована динаміка та структура непрацюючих кредитів (NPL) банків України за 2018-2020 роки і запропоновані шляхи щодо їх зниження. Узагальнено основні проблеми кредитної діяльності банків, які стримують кредитування та його здешевлення, та надано практичні рекомендації щодо їх подолання. Досліджено вибір кредитної стратегії банками України та спрогнозовані шляхи вдосконалення процесу кредитування комерційних банків. Запропоновано основні організаційно-економічні заходи щодо поліпшення процесу кредитування комерційних банків та визначено напрями діяльності Національного банку щодо підтримки банківської системи в умовах коронакризи.

Ключові слова: кредит, кредитний ринок, кредитний портфель, банк, непрацюючі кредити, якість кредитного портфеля.

DOI: 10.31891/mdes/2021-2-6

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В сучасній ринковій економіці кредити є невід'ємною частинною економічної системи, взаємозв'язків між її суб'єктами та важливим складником економічних відносин. Від того, наскільки добре банки реалізують свої кредитні функції, багато в чому залежить економічний стан регіонів, що ними обслуговуються. Банківські кредити сприяють появі нових підприємств, збільшенню кількості робочих місць, будівництву об'єктів соціального та культурного призначення, а також забезпечують економічну стабільність. Кредити становлять близько 60% всіх активів банку і забезпечують 2/3 усіх доходів. Вони є найбільш прибутковою, але й найбільш ризиковою частиною банківських активів.

У сучасних трансформаційних умовах та дії пандемії, зумовленої вірусом COVID-19, для України вкрай важлива робота фінансово стабільної банківської системи, в якій значну роль відіграє належне функціонування кредитного ринку. Тому основною метою банківських установ нашої країни є ефективна організація процесу банківського кредитування, формування оптимальної структури кредитного портфеля та ефективна кредитна політика. Саме тому питання дослідження розвитку банківського кредитування й оцінка його впливу на процес забезпечення стабільного економічного зростання економіки України набувають особливої актуальності.

Метою статті є дослідження стану банківського кредитування України в умовах коронакризи. Досягнення мети потребує вирішення таких завдань: здійснення аналізу динаміки та структури банківського кредитування, оцінка його впливу на розвиток економіки України та дослідження інструментів, які задіяв НБУ, щоб сприяти подоланню кризи.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Динаміку обсягів кредитів, наданих клієнтам, та активів банків в Україні протягом 2014-2020 років представлено на рисунку 1, що дає підстави зробити висновки про поступальний розвиток та рівномірність нарощення активів банків. Незважаючи на зростання банківських активів у 2019-2020 роках спостерігається спад кредитної діяльності.

Основні причинами, які стримують кредитування та його здешевлення, лежать не в площині банківської системи - це, зокрема, наслідки пандемії, брак платоспроможних позичальників, слабкий захист кредиторів, чинний мораторій на стягнення застави за валютною іпотекою, неврегульованість та непрозорість ринку новобудов, волатильна та уповільнена динаміка економічного розвитку, збереження вагомості частки тіньового сектору економіки тощо. Серед системних причин стримування банківського кредитування в Україні слід відзначити - високий рівень відсоткових ставок, обумовлений жорсткою монетарною політикою НБУ, високу частку проблемної кредитної заборгованості, наявність інших інструментів низькоризикового розміщення кредитних ресурсів банків (збільшення частки інвестицій в ОВДП й сертифікати НБУ),

незадовільну структуру залучених коштів, що погіршує умови кредитування, повільні темпи відновлення капіталізації банків.

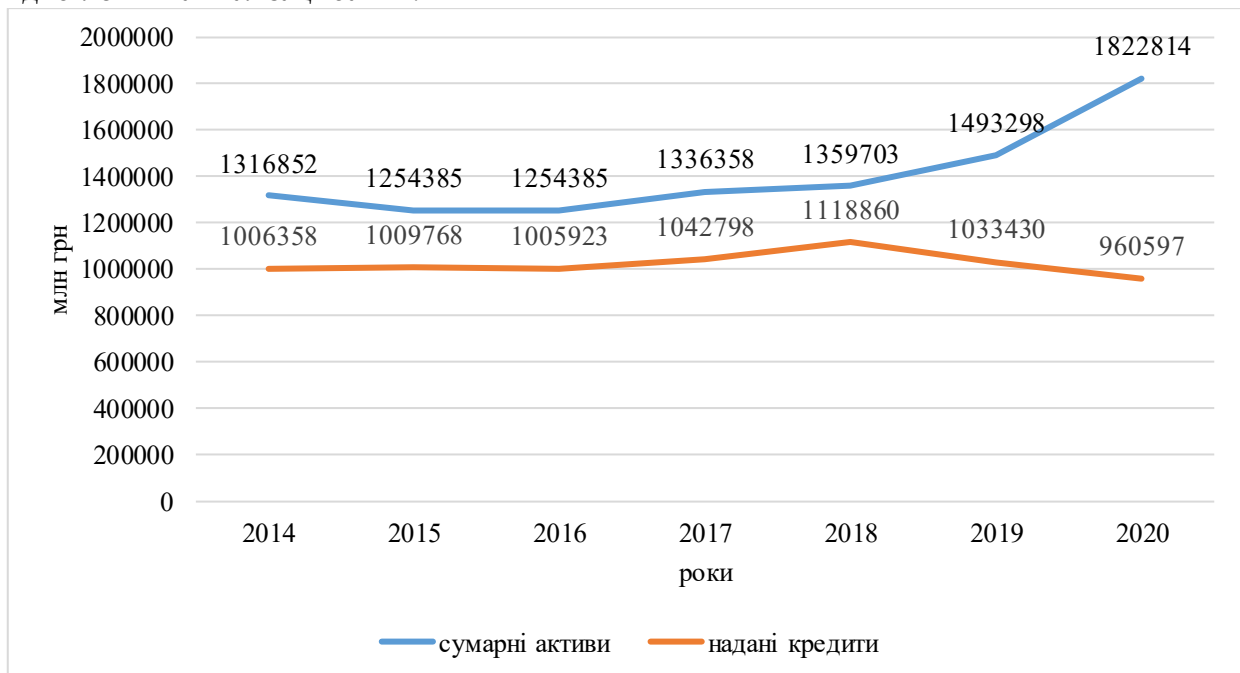

Рис. 1. Обсяги кредитів, наданих клієнтам та активів банків України у 2014-2020 роках

Більш детально розглянемо динаміку кредитного портфеля вітчизняних банків за 2018-2020 роки в розрізі суб'єктів кредитування (таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка кредитного портфеля банків України в розрізі суб'єктів кредитування за 2018-2020 роки

у мільйонах гривень

Показники	Роки			Абсолютне відхилення (+,-)	
	2018	2019	2020	2019 до 2018	2020 до 2019
Кредити юридичних осіб	919071	821936	749335	-97135	-72601
Кредити фізичних осіб	196859	206737	199561	+9878	-7176
Кредити, що надані органам державної влади	2865	4724	11641	+1859	+6917
Кредити, надані небанківським фінансовим установам	66	33	60	-33	+27
Кредити надані клієнтам	1118860	1033430	960597	-85430	-72833

Джерело: систематизовано на основі [1]

Протягом 2018–2020 рр. банківська система України демонструвала скорочення обсягів корпоративного кредитування: у 2019 році порівняно з 2018 роком на 97135 млн грн, у 2020 році порівняно з 2019 роком – на 72601 млн грн. Падіння попиту на окремі товари та послуги, спричинене пандемією, а також упроваджені навесні жорсткі карантинні обмеження суттєво скоротили діяльність окремих секторів економіки. Також на заваді відновленню корпоративного кредитування стоять низька платоспроможність та слабка платіжна дисципліна позичальників, низькі темпи відновлення реального сектору економіки України, значна частка підприємств, що працює «в тіні». Зазначені інституційні ризики, на нашу думку, залишаються головними чинниками зависокої вартості кредитів.

При цьому загальний обсяг наданих кредитів в українській економіці (за методикою Світового банку за 2018 р., останні звітні дані) зберігається на низькому рівні – 50,6 % ВВП, що у 2,7 рази нижче загальносвітового рівня (139,1% ВВП).

Наявність інших, надійніших, джерел отримання прибутку, куди банки спрямовують вільні кредитні ресурси, призводить до деформації ринку кредитних ресурсів, на якому кваліть платоспроможного попиту на кредити поєднується з високою вартістю пропозиції на кредитному ринку. Така деформація значною мірою утворюється через екзогенність високого попиту на ресурси банківського сектору, обумовленого необхідністю фінансування дефіциту бюджету (через продаж банкам ОВДП).

На другому місці в структурі кредитного портфеля займають кредити фізичних осіб але протягом аналізованого періоду їх сума не однозначно змінювалася, а саме у 2019 році порівняно з 2018 роком вони зросли на 9878 млн грн, а у 2020 році порівняно з 2019 роком вони знизилися на 7176 млн грн. Це зниження обсягів кредитів фізичних осіб насамперед пов'язано з негативними наслідками коронакризи; зниженням попиту на товари тривалого користування, на подорожі і відпочинок.

Проаналізуємо більш детально саме склад та структуру кредитного портфеля банків України в розрізі суб'єктів кредитування за 2018-2020 роки (таблиця 2).

Таблиця 2

**Склад та структура кредитного портфеля банків України
в розрізі суб'єктів кредитування у 2018-2020 роках**

Показники	2018 рік		2019 рік		2020 рік	
	Сума, тис. грн	Питома вага, %	Сума, тис. грн	Питома вага, %	Сума, тис. грн	Питома вага, %
Кредити юридичних осіб	919071	82,14	821936	79,53	749335	78,01
Кредити фізичних осіб	196859	17,59	206737	20,0	199561	20,77
Кредити, що надані органам державної влади	2865	0,26	4724	0,46	11641	1,21
Кредити, надані небанківським фінансовим установам	66	0,01	33	0,01	60	0,01
Кредити надані клієнтам	1118860	100	1033430	100	960597	100

Джерело: систематизовано на основі [1]

У кредитному портфелі банків України за аналізований період перевищують кредити юридичних осіб, а саме у 2018 році їх частка склала 82,14%, у 2019 році – 79,53%, у 2020 році – 78,01%. Частка кредитів наданих фізичним особам протягом аналізованого періоду поступово зростала, так у 2018 році вона дорівнювала 17,59%, у 2019 році – 20%, а у 2020 році знову зростає до 20,77%.

Дослідження процесів кредитування в Україні дозволило визначити такі тенденції:

- скорочення «довгих» кредитних ресурсів в економіці (таблиця 3). Станом на кінець 2020 року частка кредитів нефінансових корпорацій на строк понад 5 років склала 18,3 %, населення – 27,1 %, на тлі зростання частки «коротких» (до 1 року) кредитів юридичних осіб до 48,8 % та фізичних осіб – до 43,7 %.

- збереження значної частки валютних кредитів. Якщо частка кредитів населення у валюті поступово зменшується (до рівня 20,0 % у 2020 р.), то частка валютних кредитів юридичних осіб значно перевищує 40 % протягом чотирьох років поспіль [2];

- диспропорційність строкової структури банківських депозитів та кредитів виявляється у значному перевищенні частки довгострокових депозитів часткою довгострокових кредитів. Частка депозитів терміном понад 2 роки у 2020 р. склала лише 2,3 %.

Таблиця 3

**Кредити, надані юридичним і фізичним особам банками України, за строками
погашення у 2017-2020 роках**

у відсотках

Показники	на 01.01.2018	на 01.01.2019	на 01.01.2020	на 01.01.2021
Кредити юридичним особам				
Усього, у т.ч.	100	100	100	100
До 1 року	37,2	42,8	50,4	48,8
Від 1 року до 5 років	43,0	34,8	31,6	32,9
Понад 5 років	19,7	22,4	18,0	18,3
Кредити фізичним особам				
Усього, у т.ч.	100	100	100	100
До 1 року	23,8	26,3	36,4	43,7
Від 1 року до 5 років	19,4	27,9	26,5	29,2
Понад 5 років	56,8	45,8	37,1	27,1

Джерело: систематизовано на основі [1]

НБУ задіяв практично всі доступні для центрального банку інструменти, щоб сприяти подоланню кризи, особливо, що стосується кредитного ринку:

– центральний банк заохочував банки реструктуризувати кредити позичальникам, які зазнали тимчасових фінансових труднощів через пов'язані з пандемією обмеження. Водночас такі реструктуризації мали бути життєздатними – вони не повинні були приховувати фундаментальні фінансові проблеми позичальників, які навряд чи вдасться подолати в наступні роки. Ці заходи дали змогу пом'якшити наслідки кризи на її піку;

– для підтримки малих підприємств, які є найвразливішими до проявів коронакризи, були запроваджені державні програми, які передбачали часткову компенсацію відсоткової ставки та державні гарантії за кредитами.

Ці заходи та поступове відновлення економіки сприяли поступовому поживленню кредитування фізичних осіб.

В реаліях українського банківського бізнесу, з метою мінімізації негативних проявів настання кредитного ризику, банки змушені притримуватися економічних нормативів НБУ:

– протягом усіх аналізованих років значення нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента не перевищувало нормативного – 25%. Якщо у 2016 році його значення було максимальним і становило 21,48%, то до 2020 року воно знизилося до 17,61%, що є найнижчим результатом усього аналізованого періоду. На початку 2021 року можна спостерігати тенденцію до зростання – 19,14 п.п.;

– динаміка значень нормативу великих кредитних ризиків демонструє нам поступове його зниження. Якщо у 2017 році його значення дорівнювало 308,27%, то до березня 2021 року воно знизилося до 89,37%, що на 220,88% менше, ніж у 2017 році. Всі значення нормативу великих кредитних ризиків не перевищують своїх нормативних значень, тобто вони не перевищують регулятивний капітал у 8 кратному розмірі;

– відбувається різке зниження нормативу максимального розміру кредитів, гарантій та поручительства, наданих одному інсайдеру. Починаючи з 2017 року (36,72%) його значення різко знижувалося аж до березня 2021 року і в кінцевому результаті склало 4,10% при його нормативному значенні – менше 5%.

Для оцінки ефективності кредитних операцій важливим є визначення якості кредитних операцій, розрахувавши обсяг непрацюючих кредитів (NPL). Частка непрацюючих кредитів банків є одним з ключових індикаторів кредитного ризику, який використовується для його аналізу усіма провідними країнами світу. Частка непрацюючих кредитів у банках на кінець 2020 року порівняно з 2019 роком знизилася з понад 48% до 41% (рисунком 2). Якщо порівняти ці показники з країнами-сусідами, то Україна знаходиться на передостанньому місці в рейтингу країн, що досліджуються Світовим банком, а саме: Угорщина – 2,5%, Грузія – 2,7%, Словаччина – 3,1%, Туреччина – 3,7%, Польща – 3,9%, Румунія – 5,0%, Білорусь – 5,0%, Болгарія – 7,8%, Молдова – 12,5%.

Рис. 2. Частка непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банків України за 2017-2020 роки

У 2020 році масштабну роботу провели державні банки: за рік вони списали 30,6 млрд у гривні та 3,1 млрд у доларовому еквіваленті. Це дозволило їм знизити частку непрацюючих кредитів з 63,5% до 57,4%.

Непрацюючі кредити не становлять загрози банківській системі, оскільки рівень покриття їх резервами постійно зростає та становить майже 98%. Проте все ще велика їх частка є тягарем для

банківського сектору, особливо для державних банків, у яких сконцентровано понад 70% NPL сектору (близько 42% припадає на Приватбанк) (таблиця 4) [3].

Якість кредитного портфеля банків України всупереч песимістичним очікуванням унаслідок кризи пов'язаної з пандемією значно не погіршилася. Цьому сприяли як висока якість кредитного портфеля перед початком кризи, так і своєчасні дії банків з реструктуризації позик. Суттєве зростання кредитного ризику було визнане у 2020 році лише за незначною часткою кредитів, а покриття резервами працюючих кредитів зросло лише на 1–2 в. п. Водночас кредитний ризик був і залишається головним для вітчизняних банків.

Таблиця 4

Динаміка якості кредитного портфеля (частка непрацюючих кредитів NPL) українських банків у 2017–2020 рр.

Показники	у відсотках			
	На 01.01.2018	На 01.01.2019	На 01.01.2020	На 01.01.2021
Банки з державною часткою	77,2	71,1	67,9	57,4
зокрема «Приват-банк»	83,0	87,6	83,4	75,2
Банки іноземних банківських груп	49,7	41,0	38,5	30,7
Банки з приватним капіталом	23,8	24,1	23,0	16,8
У цілому по банківській системі	54,0	54,5	52,9	41,2

Обсяг резервів, сформованих банками під кредити та іншу заборгованість клієнтів, за 2019–2020 роки майже не змінився і залишається на високому рівні – близько 50% валового кредитного портфеля. При цьому резерви за кредитами юридичним особам у 2020 році незначно збільшились на 1,4%, а за кредитами фізичним особам – зменшились на 6,2%.

На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що рівень кредитного ризику вітчизняного банківського сектору залишається ще досить високим та негативно впливає на стабільність функціонування усєї банківської системи та економіки країни в цілому. Таким чином, банкам слід активніше вирішувати питання проблемних кредитів, використовуючи при цьому механізми реструктуризації й списання боргу та інші методи оптимізації кредитного ризику.

ВИСНОВКИ

Основним чинником поліпшення стану вітчизняної банківської системи є довіра населення та його впевненість у стабільному стані економіки країни. У банків виникає необхідність у вдосконаленні кредитної політики для запобігання появі проблемної заборгованості шляхом застосування жорстких умов для надання кредиту. Національний банк працює над новими інструментами надання банкам фінансування, які допоможуть банкам задовольняти попит бізнесу на гривневі кошти і продовжувати належним чином виконувати свою основну функцію – підтримувати економіку. Це важливо сьогодні й буде не менш важливо після завершення карантину, коли економіка повернеться до повноцінного функціонування.

В умовах непередбачуваних наслідків коронакризи, варто запровадити такі основні організаційно-економічні заходи щодо поліпшення процесу кредитування комерційних банків, а саме: розширення державних програм доступного кредитування, тобто зробити позики дешевшими для клієнта, що, в свою чергу, стимулюватиме інвестиційну діяльність; послаблення вимог до нормативів Н2 та Н3, що дозволить банкам направити частину вивільнених коштів на кредитування підприємств; усунення перешкод для позасудового врегулювання; удосконалення законодавства щодо фінансового лізингу; вирішення проблем примусового стягнення; впровадження інструменту Державної гарантії, що дозволить компенсувати зростання кредитного ризику; створення довгострокових джерел фінансових ресурсів (запровадження другого рівня пенсійної реформи, зацікавленість клієнтів у довгострокових депозитах).

REFERENCES

1. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy za 2018-2020 rik. Natsionalnyi bank Ukrainy. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#4> (data zvernennia 26.08.2021)
2. Hladkykh D. M. Priorityty aktyvizatsii bankivskoho kredyтування v Ukraini. Zvit Natsionalnogo instytutu stratehichnykh doslidzhen. 2020. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-08/bankivske-kredytuvannya-1_0.pdf (data zvernennia 26.08.2021)

3. Riven nepratsiuiuchykh kredytiv (NPL). Natsionalnyi bank Ukrainy. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl> (data zvernennia 25.08.2021)

4. Pidsumkovyi zvit Nezaleznoi asotsiatsii bankiv Ukrainy «Doslidzhennia rynku kre-dytuvannia v Ukraini», hrudden 2020 roku URL: https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fnabu.ua%2Fimages%2Fuploaded%2Fsys_media_doc%2Fdoc_51de4af05909c502efee8558d70b54b0.pdf (data zvernennia 27.08.2021)

ANALYSIS OF THE PRESENT STATE OF THE CREDIT MARKET OF UKRAINE IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY OF THE CORONACRISIS

KATERINA LARIONOVA
Khmelnyskyi National University

The purpose of the article is to study the state of bank lending and its impact on the development of Ukraine's economy. To achieve the goal of the study, the following tasks were solved: an analysis of the current state of domestic bank lending in the uncertainty of the Coronavirus crisis, an assessment of its impact on Ukraine's economy, and the tools that used by the NBU to overcome the crisis are examined. Problems and prospects of credit services market development in Ukraine are identified. Characteristic features of credit activity of banks in modern conditions of economic development are determined. To determine the quality of credit operations, the dynamics and structure of non-performing loans (NPLs) of Ukrainian banks for 2018-2020 are analyzed and ways to reduce them are proposed. The main problems of banks' credit activity, which restrain lending and its reduction in price, are generalized and practical recommendations for overcoming them are given. The choice of credit strategy by banks of Ukraine is investigated and the ways to improve the crediting process of commercial banks are forecasted. The main organizational and economic measures to improve the lending process of commercial banks are proposed and the activities of the National Bank to support the banking system in the Coronavirus crisis are identified.

Key words: credit, credit market, credit portfolio, bank, non - performing loans, credit portfolio quality.